

خلاصه سیاستی

پرورش دید جامع‌نگر در دانشجویان آموزش عالی سلامت

ایمان ادیبی^۱، آناهیتا صادقی^۲، میترا امینی^۳، مهستی علیزاده^۴، پروین پاسالار^۵، شکیبا پوراسد^۶، احسان امیری اردکانی^۷، فاطمه‌السادات نبیری^{۸*}

۱. استادیار گروه نورولوژی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران
۲. دانشیار گروه داخلی، پژوهشکده گوارش و کبد، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۳. استاد گروه آموزش پزشکی، مرکز تحقیقات آموزش بالینی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
۴. استاد گروه پزشکی اجتماعی، مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران
۵. استاد گروه بیوشیمی، پژوهشکده علوم پایه، پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۶. دانشجوی دوره دکترای تخصصی (PhD)، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۷. دانشجوی دوره دکترای تخصصی (PhD)، گروه داروسازی سنتی، مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ پزشکی، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
۸. *نویسنده مسئول: استاد گروه کودکان، مرکز تحقیقات مادر، جنین و نوزاد، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، nsnayeri@tums.ac.ir

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۱۹

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۲۲

چکیده

در اغلب کوریکولوم‌های آموزشی رشته‌های مختلف وابسته به علوم سلامت، به پرورش مهارت‌های ذهنی و شناختی دانشجویان به گونه‌ای که موجب رشد و پرورش همه‌جانبه توانایی‌های فردی، اجتماعی و فرهنگی آنها شود و از طرفی یک دید جامع‌نگر به آنها بدهد، توجه کافی مبذول نشده است. برنامه‌های فعلی معاونت فرهنگی و دانشجویی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی هم که تحت عنوان فوق برنامه اجرا می‌شود، نتوانسته به تمامی از عهده این مقصود برآید. به این جهت این پژوهش با استفاده از مرور متون علمی مرتبط و نیز مصاحبه با صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران این حیطه و دانشجویان انجام شد که نتایج به‌دست آمده در قالب یک خلاصه سیاستی و پیشنهادهای متعدد ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: آموزش پزشکی، برنامه آموزشی، دانشجویان، وضعیت آموزش

مقدمه

مروری بر کوریکولوم رشته‌های دانشگاهی مرتبط با سلامت، نشان‌دهنده تمرکز بیش از حد برنامه‌نویسان آموزشی بر عناوین آموزشی بوده است که به‌طور مستقیم با دانش و مهارت مربوط به رشته خاص سروکار داشته‌اند. در این برنامه‌ریزی‌ها به مهارت‌ها و توانایی‌های ذهنی و شناختی به گونه‌ای که فرد در زندگی شخصی خود و در اجتماع عملکرد مثبت و تأثیرگذار داشته باشد توجه نشده است. انباشتگی برنامه‌های آموزشی از دروس تئوری و عملی متعدد نیز در عمل فرصت و فراغتی برای فراگیران و مسئولان آموزشی آنها باقی نمی‌گذارد تا به رشد و پرورش همه‌جانبه مهارت‌ها و توانایی‌های فردی، اجتماعی و فرهنگی فراگیران توجه کنند.

این امر در دوره‌های تکمیلی و بخش‌های بالینی با توجه به حجم وظایف، بار فعالیت‌های عملی و خستگی مزمن شغلی که در مطالعات نیز به آن اشاره شده است مغفول می‌ماند. پرداختن به مسئله تربیت همه‌جانبه مهارت‌های فردی و شناختی دانشجویان در دوره آموزش‌های آکادمیک می‌تواند با افزایش کیفیت زندگی فردی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، پیشرفت تحصیلی و در نهایت خودشکوفایی فرد همراه باشد (۱-۳). این امر که از اهداف متعالی

دانشگاه‌ها در سراسر دنیا است، بر اساس مطالعات موجود در قالب فعالیت‌های فوق برنامه یا اکستراکوریکلار به بهترین نحو قابل اجراست. اگرچه این فعالیت‌ها به صورت فوق برنامه اجرا می‌شوند به صورت واضح بر عملکرد حرفه‌ای در آینده، خودکارآمدی، کارآفرینی و تأثیرگذاری اجتماعی اثر مثبت خواهند داشت (۴-۷). این مسئله به خصوص در حیطه رشته‌های مربوط به سلامت به افزایش امید در شاغلان این حرفه و همچنین بازیابی اعتماد بین جامعه و شاغلان حرف سلامت کمک می‌کند.

هدف این مستند، ارائه سیاست‌های کارآمد در زمینه شناسایی و معرفی اقدامات مؤثر در زمینه توسعه همه‌جانبه مهارت‌های فردی و شناختی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور بوده است. سیاست‌های پیشنهادی براساس مرور متون فعالیت‌های مشابه در دنیا، مصاحبه با صاحب‌نظران براساس تجربیات دانشگاه‌های مختلف علوم پزشکی کشور در سال‌های گذشته، مصاحبه با مسئولان ادارات و بخش‌های مختلف معاونت فرهنگی دانشجویی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و مرور اسناد بالادستی سیاست‌گذاری‌ها از جمله: نقشه جامع مهندسی فرهنگی کشور و سند اسلامی شدن دانشگاه‌ها که از مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی

هستند (۸، ۹) و همچنین نیازسنجی از بیش از هزار نفر دانشجوی رشته‌های مختلف در مقاطع پایه و تکمیلی تبیین شده است.

تحلیل وضع موجود

گام‌های اولیه در این مسیر در جریان ادغام بهداشت، درمان و آموزش پزشکی برداشته شده است. طی سال‌های بعد با برنامه‌هایی که از سوی معاونت دانشجویی فرهنگی وزارت و سایر نهادهای مرتبط، طراحی و اجرا شد، گام‌های بیشتر و گسترده‌تری نیز برداشته شد. به عنوان مثال در حال حاضر «جشنواره قرآن و عترت» که به صورت سالیانه توسط وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی در ۵۵ رشته برگزار می‌شود بزرگترین رویداد قرآنی نظام دانشگاهی کشور است. این جشنواره تاکنون برای ۲۶ دوره برگزار شده و سال گذشته ۸۶ هزار نفر ثبت‌نام‌کننده داشته است. از آن میان ۵۰ هزار نفر برای شرکت در آن انتخاب شدند که در عمل ۱۰ تا ۱۲ درصد افراد نظام سلامت در آن شرکت داشتند و از ۴۵۷ نفر به عنوان رتبه‌های برتر تجلیل شد (۱۰). مثال دیگر انتشار دو مجله از طرف وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی با نام‌های «سبک زندگی» و «قرآن و طب» می‌باشد که بستر مناسبی برای چاپ نتایج پژوهش‌های قرآنی و دینی فراهم کرده‌اند. مثال مهم دیگر برگزاری جشنواره دانشجویی فرهنگی و هنری «سیمرغ» به طور سراسری توسط معاونت فرهنگی وزارت مربوطه است که تا به حال دوازده دوره آن برگزار شده است. در این جشنواره رشته‌های تئاتر فیلم ادبی هنرهای تجسمی و موسیقی و زیر شاخه‌های متعدد در هر کدام از رشته‌های ذکر شده زمینه مهمی را برای رقابت دانشجویان فراهم آورده است. در آخرین دوره این جشنواره ۱۶۹۵۳ نفر به صورت انفرادی بدون احتساب رشته‌های گروهی شرکت داشتند. با احتساب رشته‌های گروهی بالغ بر ۳۱۰۰۰ نفر در سامانه ثبت‌نام این جشنواره وارد شدند و کل آثار ارائه شده به جشنواره ۳۸۸۹۴ اثر بوده است. نکته جالب توجه به مشارکت دانشجویان خارجی در این جشنواره می‌باشد (۱۰) که دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در زمینه رشد و توسعه همه‌جانبه مهارت‌های فردی و شناختی نیاز به بازنگری در سیاست‌ها و مدیریت دارند. به‌رغم توسعه برنامه‌های آموزشی در حیطه‌های دانش و مهارت‌های تخصصی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در زمینه خود شکوفایی، خود کارآمدی و تأثیرگذاری اجتماعی به صورت کارآفرینی و یا مشارکت در حرکت‌های اجتماعی مهارت‌های فردی و شناختی لازم را ندارند. این امر به دلسردی کاهش رضایت‌مندی از زندگی و همچنین ایجاد بی‌اعتمادی بین حرف مربوط به سلامت و جامعه و تبعات دیگری از جمله مهاجرت نخبگان دامن می‌زند.

با توجه به پراکندگی فعالیت‌های دانشگاه‌ها در سال‌های گذشته؛ و اینکه آنها روی یکی از ماموریت‌های اصلی خود، تحت عنوان «توسعه همه‌جانبه دانشجویان»، به عنوان یک فرد و به عنوان عضوی از جامعه

ایرانی اسلامی، تمرکزی نداشته‌اند و این بعد از ماموریت آن‌ها مغفول واقع شده است، لازم است، ایجاد مجموعه‌ای از سیاست‌های بالادستی در حوزه فعالیت‌های فوق برنامه دانشجویان، یکی از اولویت‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی باشد. این امر می‌تواند به تأثیر بیشتر فعالیت‌هایی که طی سال‌ها، معاونت‌های فرهنگی و دانشجویی در «وزارت»، دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها انجام می‌داده است کمک شایانی نماید.

راهبردهای کلان

در راستای توسعه همه‌جانبه مهارت‌های فردی و شناختی فراگیران با هدف افزایش کیفیت زندگی، مشارکت اجتماعی، خودشکوفایی و خودکارآمدی، کارآفرینی و تأثیرگذاری اجتماعی، پیشنهادها زیر برای سیاست‌گذاری توسط وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی ارائه می‌شود:

الف) راهبردهای مدیریتی

۱. دانشگاه‌ها توسعه همه‌جانبه فراگیران را به عنوان ماموریت کلیدی خود در نظر بگیرند.
  ۲. فعالیت‌های فوق برنامه خارج از برنامه‌های درسی به عنوان بستر اصلی توسعه همه‌جانبه مهارت‌های فردی و شناختی فراگیران با هدف افزایش کیفیت زندگی، مشارکت اجتماعی، خودشکوفایی و خودکارآمدی، کارآفرینی و تأثیرگذاری اجتماعی مورد توجه ویژه قرار گیرند.
  ۳. فعالیت‌های فوق برنامه هر دانشگاه در بالاترین سطوح مدیریتی (هیئت ریسه، هیئت امناء) براساس میزان تأثیر این برنامه‌ها بر توانایی اجتماعی، خودشکوفایی و خودکارآمدی و افزایش توانمندی‌های فردی به منظور بهبود کیفیت زندگی فرد در آینده برنامه‌ریزی، ارزیابی و پایش شوند.
  ۴. هر واحد دانشگاهی، از جمله دانشگاه یا دانشکده در سطح کشور موظف شود؛ بنا به امکانات و مقدرات محلی خود، علاوه بر برنامه‌های جاری برای راه‌اندازی ۳ تا ۵ فعالیت جدید با تمرکز بر یکی از حیطه‌های ذکر شده در این پیش‌نویس برنامه‌ریزی کند.
- لازم است این برنامه‌ها براساس اهداف، نوع فعالیت‌ها و برون‌دادهای توسط واحد‌های بالادست دانشگاه پایش و ارزیابی شوند تا ماهیت فوق برنامه این اقدامات از کیفیت و اثربخشی آنها نکاهد.

ب) راهبردهای فرایندی

۱. برنامه‌ریزی‌های فوق به صورت برنامه‌های کلان دانشگاه در قالب اقدامات بین بخشی فراتر از فعالیت‌های معمول معاونت دانشجویی و فرهنگی توسط همه معاونت‌ها سیاست‌گذاری و اجرا شود.

پ) راهبردهای محتوایی

۱. فعالیت‌های فوق برنامه دانشگاه‌ها باید طیف وسیعی از حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، روحی روانی، توانایی‌های مربوط به فعالیت‌ها در جامعه بین‌المللی و همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی را تقویت کنند.
۲. آموزش‌های تکمیلی مربوط به توانمندی‌های حرفه‌ای یا پژوهشی در قالب‌های جدید فوق برنامه مانند مدرسه‌های تابستانه ارائه شود.
۳. **مهارت‌های عمومی شامل:** کار با رایانه و استفاده از فضاهای مجازی مورد توجه قرار گیرد.
۴. برگزاری جشنواره‌ها و مسابقات به منظور تقویت مهارت‌های عملی مربوط به دانش تخصصی به صورت منطقه‌ای یا ملی برنامه‌ریزی شود.
۵. آموزش‌های عملی مهارت‌های کار گروهی، مدیریت تعارضات و کار در گروه‌های کوچک در قالب فعالیت‌های بین‌رشته‌ای توسعه یابد.
۶. آموزش‌های کاربردی در زمینه موضوعات حقوقی و قانونی حرفه‌های مرتبط مبتنی بر مسائل دنیای واقعی تقویت شود.
۷. آداب و سنن ملی و مذهبی به عنوان بستر مناسبی برای تقویت روحیه نشاط، نوع دوستی و میهن دوستی مورد توجه قرار گیرند.
۸. برای آشنایی دانشجویان با تاریخ، تمدن، فرهنگ، طبیعت و پیشرفت‌های علمی صنعتی کشور در قالب فعالیت‌های جذاب از جمله بازدیدها، برنامه‌ریزی گسترده‌تری انجام شود.
۹. فعالیت‌های ورزشی دانشجویی به‌ویژه ورزش‌های گروهی در بخش‌های مختلف دانشگاه و دانشکده‌ها و مراکز درمانی مورد توجه بیشتری قرار گیرند.
۱۰. بستر مناسب برای شناختن نمونه‌های موفق و استادان برجسته و معرفی الگوهای حرفه‌ای و اخلاقی فراهم شود.
۱۱. برنامه‌های آموزشی در زمینه مهارت‌های شناختی و علوم انسانی از جمله تاریخ، ادبیات، فلسفه، موسیقی و جامعه‌شناسی با رویکرد جذاب کردن این موضوعات برگزار شود.
۱۲. مهارت‌های اقتصادی، اجتماعی و اطلاعات سیاسی دانشجویان که به تعامل مؤثر آنها با محیط کار کمک می‌کند توسعه یابد.
۱۳. مهارت کارآفرینی، مدیریت کسب و کار و ارتباط با صنعت در بخش‌های مختلف آموزش دانشگاهی مورد توجه قرار گیرد.
۱۴. مهارت‌های فردی شامل مدیریت خشم و استرس، برنامه‌ریزی و مدیریت بحران به صورت ویژه آموزش داده شوند.
۱۵. مهارت‌های ارتباطی در زمینه ارتباط با همکاران دوستان بیمارارن در مشتریان تقویت و توسعه یابند.

۲. بخش‌های مختلف دانشگاه از جمله دفاتر دانشجویان استعدادهای درخشان، دفاتر توسعه آموزش، تشکل‌ها و کانون‌های دانشجویی، معاونت‌های آموزشی بیمارستان‌ها، مراکز و کانون‌های قرآن و عترت، شورای فرهنگی دانشگاه‌ها و... همگی باید به صورت مؤثر در این زمینه برنامه‌ریزی کنند.
۳. برنامه‌ریزی یکپارچه فعالیت‌های فوق برنامه به منظور توسعه همه جانبه دانشجویان نیازمند اقدام عاجل و مبتنی بر شواهد در سطح وزارتخانه و دانشگاه‌ها است. تشکیل کمیته تخصصی در این سطوح می‌تواند راهگشا باشد.
۴. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در این زمینه از بستر فکری و اجرایی سازمان‌های بیرون از دانشگاه‌ها مانند: هلال احمر، شهرداری، حوزه‌های علمیه، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، وزارت ورزش و... استفاده کنند.
۵. مشارکت دانشجویان و استادان در فعالیت‌های با این موضوع باید توسط معاونت آموزشی دانشگاه‌ها با اختصاص امتیازات مناسب جلب و تقویت شود.
۶. در سطوح مختلف مدیریتی به فعالیت‌های مناسب برای دختران و بانوان تسهیلات ویژه ای تعلق گیرد.
۷. فعالیت‌های فوق برنامه به‌گونه‌ای طراحی شوند که در کنار هدف ویژه‌ای که دارند ارتباط دوستانه و حمایتی مؤثر بین دانشجویان بین ورودی‌ها و سطوح مختلف را تقویت کنند.
۸. بهبود ارتباط دانشجو با استادانی که قابلیت ایفای نقش راهنما و الگو را خارج از چارچوب ارائه دروس دارند مورد توجه قرار گیرد.
۹. امکان مواجهه زودرس دانشجویان با محیط واقعی کار تسهیل شده و به صورت هدفمند تقویت شود.
۱۰. ماهیت واقعی و شرایط رشته‌های تحصیلات تکمیلی و تخصصی به دانشجویان سال آخر شناسانده شود.
۱۱. بستر لازم برای همکاری و آشنایی با ارگان‌های مردم نهاد و سازمان‌های اجتماعی فراهم شود.
۱۲. دانشجویان در قالب‌های غیررسمی و جذاب در بدو ورود به محیط‌های جدید آموزشی از جمله بیمارستان یا دانشگاه با تجربیات دیگران و شرایط واقعی این محیط‌ها آشنا شوند.
۱۳. تبادلات علمی و فرهنگی در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد.
۱۴. تشویق و توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی به عنوان یکی از ابزارهای مهم توسعه فردی توسط بخش‌های مختلف دانشگاه حمایت شود.
۱۵. درنهایت با برنامه‌ریزی جذاب و مناسب و جوان پسند در سطح دانشکده‌ها و بیمارستان‌ها، تقویت فضای معنوی و دینی موجبات افزایش امید و تاب‌آوری دانشجویان فراهم شود.

منابع

1. Lawhorn B. Extracurricular activities. *Occup Outlook Q* 2008; 9: 16–21.
2. Ginosyan H, Tuzlukova V, Ahmed F. An Investigation into the Role of Extracurricular Activities in Supporting and Enhancing Students' Academic Performance in Tertiary Foundation Programs in Oman. *Theory Pract Lang Stud* 2020; 10(12): 1528–34.
3. Guilmette M, Mulvihill K, Villemaire-Krajden R, Barker ET. Past and present participation in extracurricular activities is associated with adaptive self-regulation of goals, academic success, and emotional wellbeing among university students. *Learn Individ Differ* 2019; 73: 8–15.
4. Arranz N, Ubierna F, Arroyabe MF, Perez C, Fdez. de Arroyabe JC. The effect of curricular and extracurricular activities on university students' entrepreneurial intention and competences. *Stud High Educ* 2017; 42(11): 1979–2008.
5. Clark G, Marsden R, Whyatt JD, Thompson L, Walker M. 'It's everything else you do...': Alumni views on extracurricular activities and employability. *Act Learn High Educ* 2015; 16(2): 133–47.
6. Hui YK, IP HHS. Employability: Smart learning in extracurricular activities for developing college graduates' competencies. *Australas J Educ Technol* 2021; 37(2): 171–88.
7. Marchenko G, Timofeev S, Vodopianova K. Extracurricular activities of students-a means of forming professional motivation. *E3S Web Conf* 2020; 21: 18028.
8. Islamization of universities document. 2013. Supreme Council of the Cultural Revolution. Available at: <http://iuec.ir/uploads/14/2020/Apr/18/sanad.pdf?csrf=GBOTZXOS> [In Persian]
9. The cultural engineering map of the country. 2013. Supreme Council of the Cultural Revolution. Available at: <https://qavanin.ir/Law/PrintText/207018> [In Persian]
10. Interview with "Ministry of Health and Medical Education" authorities Cultural & Student Department. 2018. Available at: <https://en.tums.ac.ir/file/download/department/1645250724-1-.pdf>

Policy Brief

Cultivating Comprehensive View Among Health Higher Education Students

Iman Adibi¹, Anahita Sadeghi², Mitra Amini³, Mahasti Alizadeh⁴, Parvin Pasalar⁵, Shakiba Pourasad⁶, Ehsan Amiri Ardakani⁷, Fatemeh Sadat Nayeri^{8*}

1. Assistant Professor, Department of Neurology, School of Medicine, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran
2. Associate Professor, Digestive Diseases Research Institute, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. Professor, Clinical Education Research Center, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran
4. Professor, Social Determinants of Health Research Center, Tabriz University of Medical Sciences, Tabriz, Iran
5. Professor, Department of Biochemistry, School of Medicine, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
6. PhD student, School of Nursing & Midwifery, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
7. PhD student, Medical Ethics and History of Medicine Research Center, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran
8. *Corresponding Author: Professor, Maternal, Fetal and Neonatal Research Center, Family Health Research Institute, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran, nsnayeri@tums.ac.ir

Abstract

Development of mental and cognitive skills of students affects their personal, social, and cultural abilities, as well as giving them comprehensive views. On the other hand, it seems that this important subject has been neglected in most of the educational curricula. Moreover, the current cultural programs which are implemented by the Ministry of Health, Treatment, and Medical Education for students, does not fully meet this goal. Accordingly, the present study was conducted to review related evidence and interview experts to provide a policy summary and suggestions for improvement of mental and cognitive skills among health students.

Keywords: Curriculum, Educational Status, Medical Education, Students